

Beslutsfattande och politiska idéer

partiledare

Ledare för ett politiskt parti, t.ex. Annie Lööf för Centerpartiet.

skatt(er)

*Ett belopp man betalar till staten varje månad
och som alla som arbetare är skyldiga att betala enligt lag.*

folkomröstning

Omröstning i en viss fråga där man oftast har att välja mellan alternativen "ja" och "nej".

partipolitik

Den politik ett visst parti driver, särskilt i sådana frågor där partierna tycker olika.

(politiska) partier

I riksdagen sitter just nu åtta politiska partier. De tycker olika i många frågor.

representativ demokrati

Folket styr genom att de väljer partier eller personer som fattar beslut i olika frågor.

*Elevråd består av representanter från olika klasser som för klasskamraternas talan.
Det är ett exempel på representativ demokrati i skolan.*

direkt demokrati

*Folket styr genom att på egen hand ta beslut i olika frågor.
Ofta tas beslutet samtidigt som personerna är på plats för att
komma överens i en fråga, t.ex. genom handuppräckning.*

Klassråd är ett exempel på direkt demokrati i skolan.

skiljelinje

*Sätt som olika politiska partier skiljer sig åt på,
t.ex. frågor som rör klimat, invandring, sjukvård och skolan.*

den politiska skalan

*Ofta pratar man om höger-vänster- skalan inom politiken.
Olika partier står olika nära höger eller vänster och varandra.
Ibland brukar man lägga till "global" och "nationell" för att det
ska bli mer precis var ett parti "står" politiskt.*

demos kratein

Ett grekiskt ord som betyder ungefär "folket härskar".

Europeiska unionen (EU)

Samarbete mellan 28 demokratiska länder (medlemmar) i Europa.

*Det brukar kallas att det råder fri rörlighet
av människor, varor, tjänster och pengar inom EU.*

Tanken är att det ska vara lättare att samarbeta då.

allmän och lika rösträtt

*Varje medborgare i en stat (t.ex. Sverige - om du är myndig → över 18 år),
eller varje medlem i en kommun (t.ex. Nacka och Värmdö) har rätt att rösta.*

Alla röster är lika mycket värda, oavsett vem du är; man eller kvinna, rik eller fattig.

majoritet

Flest av de röstande.

demonstration

En folkmassa som samlats på en plats för att offentligt (→ inför andra) uttrycka sin åsikt, protestera mot något och ibland kräva förändring.

opinionsbildning

Att aktivt försöka övertyga någon att ändra åsikt i en viss fråga.

allas lika värde

Alla människor är lika mycket värda.

*Det spelar ingen roll vad du har för kön, sexuell läggning,
om du är rik eller fattig eller vilket land du kommer ifrån.*

opinionsbildning

Att aktivt försöka övertyga någon att ändra åsikt i en viss fråga.

samvete

Förmåga att avgöra vad som är rätt och orätt, gott och ont.

föreningsfrihet/ organisationsfrihet

*Du är fri att engagera dig i och tillhöra en förening
utan att staten har med detta att göra.*

statskupp

När någon/några plötsligt tar över makten i ett land eller område.
Det sker ofta på ett våldsamt sätt.

manifestation

*Hänger ihop med begreppen demonstration och opinionsbildning.
Under en manifestation uttrycker man sin åsikt offentligt (→ inför andra).*

civil olydnad

*Ett sätt att vägra följa ett beslut som har tagits.
Personen gör då motstånd men använder inte våld.*

censur

Staten granskar (→ undersöker) böcker, filmer, webbsidor, TV-program osv. och bestämmer vad befolkningen får läsa/titta/lyssna på och inte.

Det är ett sätt att kontrollera befolkningen och är mycket vanligt i diktaturer, t.ex. Nordkorea.

talman

Talmannen representerar riksdagen. Hen leder riksdagens arbete, t.ex. håller i möten. Talmannen har också i uppdrag att utse statsminister.

yttrandefrihet

*I Sverige finns fyra grundlagar. De står över alla andra lagar.
En av dem är yttrandefrihetsgrundlagen. Den säger att vi får uttrycka
vilka åsikter vi vill, t.ex. i TV, radio, på sociala medier och ute på
våra gator utan att någon först granskar vad vi ska säga.
Mycket viktigt i en demokrati.*

*Om jag däremot begår ett brott genom mitt sätt att uttrycka mig,
t.ex. hets mot folkgrupp, gör jag mig skyldig till ett brott och kan dömas för det.*

utskott

*Riksdagsledamöter ses i mindre grupper för att diskutera och fatta beslut i viktiga frågor.
Utskotten kallas ibland för "mini-riksdag".*

allmänna opinionen

Vad de flesta i en befolkning tycker i någon fråga.

remiss

En proposition är ett förslag från regering till riksdag, t.ex. om en ny lag.

Innan regeringen skickar propositionen till riksdagen låter de andra (t.ex. en myndighet) ta del av förslaget och säga vad de tycker, om det verkar vara ett bra förslag eller inte.

röstsedel

Kallas även valsedel.

Det dokument man använder för att delta i ett val. Man tar en röstsedel som tillhör det parti/de partier man vill rösta på i de olika valen (riksdagsvalet- landstingsvalet- kommunvalet).

*Om man vill kan man också personrösta.
Då kryssar man för den person i partiet som man har störst förtroende för.*

regering

Regeringen styr Sverige.

*Regeringen arbetar mycket med att försöka förändra våra lagar.
Regeringen påverkar därför utvecklingen i vårt samhälle.*

Regeringen består av en statsminister (Stefan Löfvén, augusti 2018) och 22 ministrar.

kammare

*Ett annat ord för plenisal.
I Sverige finns kammaren i Riksdagen.
Där beslutas olika frågor genom röstning (votering).*

motion

*Förslag från riksdag till regering.
Privatpersoner kan också skriva motioner om något vi vill förändra.*

proposition

Förslag från regering till riksdag om t.ex. en ny lag.

debatt

Oftast två (ibland flera) försöker genom argumentation att övertyga en grupp människor i en viss fråga. Just nu är det många partiledardebatter på TV.

allmänna motionstiden

*En gång om året får riksdagsledamöter skriva motioner (förslag)
i vilket ämne som helst. Denna tid ligger alltid på hösten.*

plenisal

*Ett annat ord för kammare.
Plenisalen finns i Riksdagen.
Där beslutas olika frågor genom röstning (votering).*

votering

*Ett annat ord för att rösta i Riksdagen.
Beslut fattas genom votering i plenisalen/kammaren.*

mandatperiod

Tiden mellan två val, t.ex. 2014 (då vi sist gick till val)-2018 (då vi snart går till val).

majoritetsprincipen

Majoriteten (de flesta) vinner mot minoriteten vid val (fler mot färre)

mandat

Betyder ungefär "uppdrag".

Förtroendevalda politiker (de som röstats fram av folket) har under mandatperioden uppdrag att besluta i olika frågor åt befolkningen. Ett mandat = en plats i riksdagen.

rättssäkerhet i en rättsstat

*Ingen som inte har begått ett brott ska kunna dömas för det.
Därför har vi poliser, åklagare och domstolar som hjälper oss med detta.
En rättsstat (t.ex. Sverige) har denna trygghet för sina medborgare.*

terrorism

Grupper som använder våld och förstörelse, oftast mot vanliga människor och folktäta platser, för att skapa rädsla hos befolkningen.

Med hjälp av rädslan som många känner vill gruppen tvinga fram en förändring.

klimathot

Det finns många saker som påverkar klimatet och som hotar vår planet, t.ex. att vi flyger som aldrig förr, att vi producerar miljövänlig mat som vi fraktar över hela jorden för att sedan låta ruttna i våra kylskåp så att vi måste producera ännu mer mat.

Konsekvenser:

smältande polarisar, extremt väder, översvämningar, stort lidande hos människor/djur.

engagemang

Att visa intresse och delaktighet för någon eller något.

valhemlighet

*Jag behöver inte berätta för någon vilket parti eller vilken person jag röstar på.
Det är en viktig del i en demokrati.*

demokratins utmaningar

*Nyligen (25/8-18) demonstrerade nazister på Kungsholmen i Stockholm.
Många människor var emot detta och tyckte inte att de borde få framföra sina åsikter,
eftersom nazister genom historien förföljt, skadat och mördat många människor, t.ex. judar.*

*Men, menar andra, vi måste tillåta alla, så länge de inte gör sig skyldiga till brott (t.ex. hets
mot folkgrupp, mord osv.) att framföra sina åsikter, trots att vi inte tycker om deras åsikter.
Vi har yttrandefrihet i Sverige. Det är en viktig del av demokratin men samtidigt en
utmaning, en svårighet.*

fattigdom

*Många människor i världen lever i fattigdom.
Ofta pratar man om att fattiga människor saknar pengar.*

*Människor som lever i fattigdom saknar ofta tillgång till bra mat,
rent vatten, sjukvård, ordentlig bostad osv.*

utbildning

*Att gå i skolan är att skaffa sig en utbildning.
Utbildning är ofta ett sätt att försöka bryta fattigdom..*

svält

*Att inte få den mat man behöver gör att man svälter. Fattiga människor lever ofta i svält.
Den som svälter går ner i vikt, blir trött och sjuk. Svält kan leda till döden.*

fria val

revolution

En snabb förändring i ett samhälle som märks tydligt.

Under slutet av 1700-talet skedde en revolution i Frankrike, Franska revolutionen, efter stort missnöje hos befolkningen.

*Kungen fick inte längre vara kung (han avsattes och avrättades).
Det skedde stora förändringar. Samhället blev över en natt mycket annorlunda.*

lagar

*Lagar talar om för oss vad man får och inte får göra i ett samhälle.
Vissa saker är förbjudna och straffbara, eftersom lagen säger det.*

Exempel: Att slå barn bryter mot lagen. Det är förbjudet.

Riksdagen stiftar lagar, regeringen ser till att det blir som riksdagen har bestämt.

riksdag

*Riksdagen är den högst beslutfattande församlingen i Sverige.
I riksdagen sitter 349 folkvalda (förtroendevalda) politiker som
representerar det svenska folket.*

*Riksdagen beslutar om lagar. Det är riksdagens viktigaste uppgift. Förslag till en ny lag
kommer oftast (men inte alltid) från regeringen. Det är riksdagens uppgift att rösta
(votering) och bestämma hur det blir.*

*Regeringen lämnar in ett förslag hur man ska använda de statliga pengarna (offentlig
ekonomi) och riksdagen röstar i frågan. När riksdagen har fattat ett beslut är det
regeringens uppgift att se till att det blir som riksdagen har bestämt.*

förtroendevald

*En förtroendevald (politiker) har fått i uppdrag att representera folket. Personen har blivit
vald att företräda folket i t.ex. riksdagen, landstinget eller kommunen.
Det är ett mycket viktigt uppdrag.*

politisk vilde

*Ibland händer det att en politiker lämnar sitt parti
men ändå behåller sitt mandat (sin plats) i riksdagen.*

*Politikern får vara med och fatta viktiga beslut men gör det som egen person.
Politikern kallas då obunden, partilös eller politisk vilde.*

Samhällsresurser och fördelning

offentlig ekonomi

De pengar som alla som arbetar i Sverige lämnar ifrån sig i form av skatt. Skattepengar tillhör den offentliga ekonomin och används till många olika saker, t.ex. skola, sjukvård, försvar och äldreomsorg.

privatekonomi

*Kallas även hushållsekonomi.
Den ekonomi som en person eller ett hushåll har att röra sig med varje månad.*

*Privatekonomin/hushållsekonomi ska räcka till flera utgifter varje månad.
Exempel på utgifter är hyra, mat och SL-kort.*

utgifter

Av den summa pengar man tjänat genom arbete finns också utgifter, pengar som lämnar ens bankkonto för att bekosta saker som hyra, mat, kläder, försäkringar och bensin.

inkomster

Den summa pengar man tjänat genom arbete och som anges före skatt.

För den som inte arbetar kan t.ex. studiebidrag, föräldrapenning och försörjningsstöd (socialbidrag) vara exempel på inkomster.

*Inkomster varierar mellan människor och länder.
Vissa tjänar mycket, andra betydligt mindre.*

fattigdom

*Många människor i världen lever i fattigdom.
Ofta pratar man om att fattiga människor saknar pengar.*

*Människor som lever i fattigdom saknar ofta tillgång till bra mat,
rent vatten, sjukvård, ordentlig bostad osv.*

utbildning

*Att gå i skolan är att skaffa sig en utbildning.
Utbildning är ofta ett sätt att försöka bryta fattigdom..*

svält

Att inte få den mat man behöver gör att man svälter. Fattiga människor lever ofta i svält. Den som svälter går ner i vikt, blir trött och sjuk. Svält kan leda till döden.

konsumera

Att konsumera betyder att man använder varor och/eller tjänster som andra har producerat

budget

Planerad fördelning av framtida utgifter

skattebetalare

Alla människor som arbetar lämnar ifrån sig minst $\frac{1}{3}$ av sin inkomst i form av skatt. Då kallas man skattebetalare.

vecko-och månadspeng

Inkomst/pengar som barn i Sverige ofta får, vanligtvis av sina föräldrar, för att lägga på egna utgifter som godis, fika och kläder.

hushålla

*Att inte använda mer pengar än vad man behöver.
Att spara en del av sin inkomst och använda resten klokt.*

sparande

Att lägga undan ett litet eller större belopp varje månad i form av sparande är viktigt om något oförutsett händer, t.ex. att man behöver gå till tandläkaren eller laga bilen.

Sparande kan vara kortsiktigt och långsiktigt, till viktiga saker som t.ex. en lägenhet, till roliga saker som t.ex. en långresa.

olika villkor för barn i världen

Trots att barnkonventionen talar om vilka rättigheter barn har (och de är många!) så efterlevs de inte världen över.

Många elever lever i fattigdom, har inte tillgång till tillräckligt med mat eller rent vatten. Skolgången är begränsad eller obefintlig. Även i Sverige lever barn under olika villkor.

ränta

Priset för lån av pengar.

*Den som lånar pengar (t.ex. av en bank) betalar ränta.
Den som lånar ut pengar erhåller (får) ränta av låntagaren.*

lån

Rätten att under en tid använda något som är någon annans, t.ex. pengar.

Ofta handlar det om penninglån, t.ex. att banker lånar ut pengar till privatpersoner och/eller företag.

samhällsfunktioner

*Exempel på samhällsfunktioner:
fungerande sjukvård; ambulans, polis, brandkår, försvar*

***Vilket tänkande
kräver
SO-undervisningen?***

orsak

Förklaring till varför något sker.

*Försök att alltid fundera ut så många orsaker du kan komma på.
Svaret på varför det sker många trafikolyckor har t.ex. flera orsaker.*

En orsak kan vara att man är ouppmärksam i trafiken för att man pratar i telefonen eller gör något annat än att bara koncentrera sig på att köra bil. Då blir reaktionsförmågan sämre och om du plötsligt måste bromsa kanske du inte hinner i tid.

En annan orsak kan vara att vägen man kör på är smal, krokig och liten. Det är oftast farligare att köra på mindre landsvägar än t.ex. större motorvägar.

Ytterligare en orsak kan vara väderförhållanden i kombination med en osäker bil, som gör att bilen t.ex. får vattenplaning.

Kan du komma på fler?

konsekvens

En följd av någonting.

*När du funderar över konsekvenser - försök att tänka i många steg.
Kan en konsekvens också leda till en annan och kanske också en tredje?*

En konsekvens av att många trafikolyckor sker är att människor skadar sig/dör i trafiken.

En annan konsekvens är att bilarna som är inblandade i olyckan går sönder och behöver lagas eller kanske t.om. skrotas. Det i sin tur kostar pengar för de inblandade.

Ytterligare en konsekvens är att det blir långa bilköer och stressade bilförare som får bråttom till sina arbeten och har större risk att skada sig själv och andra i trafiken.

Kan du komma på fler?

jämförelser

En sann samhällsvetare gör jämförelser.

Bra frågor att ställa sig:

Hur var det förr?

Hur ser det ut i andra delar av världen?

Finns det **likheter/skillnader**?

tänka annorlunda

*Fundera över om det finns lösningar på problemet,
t.ex. trafikolyckor och fattigdom.*

Ett tips är att ställa frågor som:

***“Hur** kan man göra för att minska olyckor?”*

***“Vad** kan man göra för att bekämpa fattigdom?”*

värdera lösningar

Resonera kring fördelar/nackdelar med olika lösningar.

*T.ex: “**Vilka** för- och nackdelar finns det med att anlägga en ny cykelbana i ett trafikerat område?”*

Är det en bra lösning?

Är det en dålig lösning?

Varför?

Glöm inte: Motivera ditt svar!

beskriva och förklara samband

Hur kan det finnas ett samband mellan hur fort någon kör och risken för trafikolyckor?

Försök att så noga som möjligt förklara hur saker hänger ihop.

Ge exempel!

frågeord

Hur? Vad? Var?

När? Varför?

förmågorna

följer med oss i klassrumsarbetet

Analysförmåga

Var ska kojan byggas? Hur stor kan den bli? Vad behövs för material? Ni behöver jämföra fördelar och nackdelar med olika sätt att bygga. När problem dyker upp behöver ni analysera orsaken och förstå vilka konsekvenser era lösningar får.

Kommunikativ förmåga

Att bygga en koja ihop kräver samarbete. Du behöver kunna samtala med dina kompisar och presentera dina idéer så att alla förstår. Det gör du genom att motivera varför du vill bygga på ett visst sätt och argumentera för din idé. Du behöver också lyssna på dina kompisar för att förstå hur de tänker.

Metakognitiv förmåga

Under tiden som ni bygger er koja kommer problem att dyka upp. Ni behöver kunna pröva olika idéer, utvärdera om dessa fungerar och kanske ompröva era beslut.

Begreppslig förmåga

För att bygga bra tillsammans behöver gruppen kunna förstå och använda begrepp som har med byggande att göra. Räck mig fogsvansen. Har du en tumstock? Har du mätt omkretsen på grenen?

Procedurförmåga

För att få inspiration till er koja kan ni söka information om hur andra har gjort tidigare. Kan ni lita på det ni hittar? Ni behöver kritiskt granska och värdera informationen. Ni behöver även konstruera och läsa av en ritning. Alla i gruppen behöver kunna använda verktyg.